

Михајло ВУЧИЋ¹

ИДЕЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У ОКВИРУ СИСТЕМА УН – „БУДУЋНОСТ КОЈУ ЖЕЛИМО“

АПСТРАКТ

Одрживи развој је постао опште место у међународном дискурсу. Уједињене нације су одувек биле предводник реализације овог дискурса у конкретне програме и циљеве борбе за бољу будућност. Ови циљеви и програми за њихово остварење, у највећем броју случајева нису претворени у чврсте правне обавезе. То је њихова прва мана. Чак и тамо где јесу, те обавезе су последица компромиса који угрожавају суштину идеје која их је инспирисала. Нажалост, у свету сачињеном од супротстављених интереса другачије није ни могло. Један од узрока таквог стања јесте и институционална неадекватност система УН за спровођење у живот идеје одрживог развоја. Нарочито је она испољена у оквиру управљања животном средином, као једним од три носећа стуба ове идеје. Друга велика мана циљева и програма за остварење је њихова унутрашња противречност. Борба против климатских промена, у крајњој линији, може се извести само брзим и драстичним смањењем животног стандарда и друштвеног богатства. Овај чланак разматра све наведене мане и покушава да одговори на питање да ли је будућност коју желимо из програмских докумената УН заиста могуће остварити средствима која нам стоје на располагању.

Кључне речи: одрживи развој, УН, животна средина, будућност коју желимо.

¹ Др Михајло Вучић, истраживач сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд; *e-mail:* mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs. Рад је реализован у оквиру научног пројекта: „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти“, Министарства просвете и науке Владе Републике Србије (број 179029), за период 2011–2015. године.

УВОД

На самиту Уједињених нација одржаном у Њујорку од 25–27. септембра 2015. године тема је била одрживи развој. Као последица скупа усвојен је документ под насловом „Трансформишимо наш свет – Агенда одрживог развоја 2030“.² Сви светски лидери сагласили су се око 17 циљева одрживог развоја међу које спада искорењивање сиромаштва, борба против неједнакости и неправде, супротстављање климатским променама, и све то предвиђено да се оствари у датом року, до 2030. године.

Ови циљеви одрживог развоја, или глобални циљеви, наставак су Миленијумских развојних циљева, осам циљева борбе против сиромаштва које је свет преузео на себе да оствари до 2015. године. Миленијумски циљеви, усвојени 2000. године, били су усмерени на спектар питања међу којима је искорењивање сиромаштва, глади, болести, родне неравноправности, обезбеђење приступа води и санитарној заштити. У многима од ових питања постигнут је велики напредак, али ниједан циљ није остварен до краја. Нови циљеви су практично преформулација претходних, али ширећи агенду одрживог развоја на привредни раст за целокупно глобално друштво, доводе у питање своју остваривост. Из тог разлога је нејасан оптимизам званичника УН међу којима се могу чути и следеће изјаве: „Овај споразум означава важну прекретницу у постављању нашег света на инклузивни и одрживи курс. Ако сви будемо радили заједно, имамо шансу да достигнемо жеље наших становника за миром, напретком и благостањем, као и да очувамо нашу планету“.³

Уједињене нације су универзална међународна организација која је институционално и инструментално опремљена на релативно задовољавајући начин да у дело спроводи циљеве који по својој суштини имају глобални карактер. Одрживи развој је један такав циљ. Међутим, овај документ је само један у низу докумената у распону од већ неколико деценија у којима се циљеви одрживог развоја, са незнатним разликама у формулацијама, понављају, али се никако не долази до јасних одговора на питање шта одрживи развој конкретно подразумева у свом значењу, које су последице које његово остварење производи по глобално друштво, и коначно који је његов карактер као норме у друштвеном поретку глобалног друштва? Да ли он има уопште неку вредност као правна норма или је само идеал коме треба тежити?

² “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”, United Nations A/RES/70/1.

³ Изјава Хелен Кларк (*Helen Clark*), званичнице УНДП-а; Интернет: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview/post-2015-development-agenda.html>, 20.11.2015.

1. ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Етимологија појма „одржив“ води порекло од француске речи *soutenir*, што значи подржавати или подупирати, али исто тако и одржавати, на пример одржавати нешто или некога у животу. На енглеском језику појам *sustainable*, означава одлику способности одржања или издржавања. Дакле, ради се о неком својству, које омогућава појави која је поседује да настави своје постојање у одређеном временском трајању без умањења својих осталих квалитативних својстава, односно у крајњем циљу, без опасности од уништења, то јест, код природних бића, од изумирања. Када се ово значење пренесе на израз одрживи развој, јасно је да се ради о ситуацији у којој је равнотежа постигнута и одржава се, између могућности саме природе за одржавање свог система са једне стране, и интензитета и брзине развоја људског друштва са друге. Природна филозофија, која у центар бриге о нашој планети ставља не човека, већ природу, препоручује бригу, уздржавање, умереност и правичност као неопходне саставне делове процеса људског коришћења природних добара. У питању је поглед на свет који промовишу поједини филозофи историје попут Доналда Хјуза (*Donald Hughes*), који у једном свом чланку о томе каже следеће: „Геја (како Хјуз назива еманацију природе као свепожимајуће силе наше планете) храни сва бића и стара се о њима као о својој деци. Из ње све ствари ничу; у њу се враћају све ствари које умиру. Њена стваралачка утроба носи у себи све што постоји, укључујући ту пре свега небо и све што оно садржи“.⁴ Посебан нагласак код овог схватања природе Хјуз ставља на правичност, која изражава, према њему, капацитет носивости планете, и према том капацитету сразмерну границу неодрживог економског раста: „Због посебног закона Земље, онај ко се према њој добро понаша биће од ње дарован, док ће онај који се према њој односи лоше трпети оскудицу, јер она даје једнако свакоме према заслуги. Земља опрашта, али само донекле, само док се равнотежа не поремети, а тада је већ касно“.⁵

2. ПРОЦЕС ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА И УН

УН се већ неколико деценија налазе на челу глобалних активности за промоцију одрживог развоја. Иако се обично повезује са Конференцијом о животној средини и развоју УН од 1992, појам одрживог развоја је почео да се појављује још пре Рио процеса. Шире посматрано, при крају прошлог и на почетку овог, XXI века, појам „одрживи развој“ је био коришћен да означи развојне стратегије од оних „светло зелених“ до „тамно зелених“, од

⁴ Donald Hughes, "Gaia – An Ancient View of Our Planet", *The Ecologist*, No. 13, 1983, p. 55.

⁵ *Ibid*, p. 56.

романтичарског и носталгичног конзервативизма, до утопијског социјализма, од апсолутне нуле као циља привредног раста, до одржавања садашње стопе раста светске привреде.⁶ Често је тај појам изједначаван са капацитетом носивости,⁷ коришћен ради објашњења појма максималног одрживог приноса у биолошке, пољопривредне и енергетске сврхе,⁸ али и коришћен у друштвено-економским значењима, како традиционалним, тако и модернијим, алтернативним.⁹ Одрживост се провлачи кроз многе погледе на однос привреде и заштите животне средине, на пример у погледу на свет „корнукопијског“ техноцентризма,¹⁰ то јест техноцентризма који подржава политику одрживог раста путем посебних правила управљања добрима,¹¹ или екоцентризма, који поставља очување као првенствени циљ развоја.¹²

У оквиру расправе о границама раста, која је вођена током осамдесетих година прошлог века,¹³ одрживост је повезана са појмом раста кроз расподелу

⁶ Frans J. Schuurman, "Introduction – Development Theory in the 1990s", Frans J. Schuurman (ed.), *Beyond the Impasse: New Directions in Development Theory*, London-New Jersey, Zed Books, 1993, p. 22.

⁷ B. J. Brown et al., "Global Sustainability: Towards Definition", *Environmental Management II*, No. 6, 1987, p. 714.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*, p. 715–717.

¹⁰ Техноцентризам се руководи политиком раста која је изражена у бројкама бруто домаћег производа. Он сматра да тржишни механизми у садејству са технолошким иновацијама могу да осигурају бесконачне могућности замена ретких добара, да би се ублажио њихов нестанак дугорочно посматрано. У том смислу види: R.K. Turner; "Sustainability, resource conservation and pollution control: an overview", R.K. Turner (ed.) *Sustainable Environmental Management: Principles and Practice*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1990, p.1.

¹¹ Према овим правилима, очување није једини циљ, већ само један од многих. Ова правила сматрају да оптимална политика треба да тежи да одржава прихватљив ниво раста, изражен у дохотку по глави становника, без исцрпљивања природних залиха капитала или залиха природне животне средине. Види: *Ibid.*, p. 12.

¹² Ни екоцентризам није јединствен, већ се креће од комунализма, до дубоко еколошких погледа на свет. Комуналистички правац наглашава потребу за претходним макро ограничењима у духу животне средине на политику привредног раста и подржава децентрализовану друштвено-економски систем. Дубока екологија, са друге стране, је став који, одбацујући вредности коришћења, прихвата инхерентну вредност природе и права осталих врста, поред људске, види: *Ibid.*, p. 8.

¹³ Два дела су нарочито подстакла ову дебат, то су: Gerald O. Barney, *Global 2000 Report to the President*, Oxford, Pergamon Press, 1980. и J. L. Simon, H. Khan (eds.), *The Resourceful Earth: A Response to Global 2000*, Oxford: Basil Blackwell, 1984. Први је извештај поднет америчком председнику од стране специјалног саветника за питања привредног раста и животне средине, а други је одговор и критика овог извештаја у радовима

добра, која наглашава улогу тржишних сила у процесу развоја, потребу за искорењивањем сиромаштва и потребу за признањем и унапређењем заједничких интереса.

Као одраз ове измењене парадигме развоја, појавила се рана подршка од таквих институција као што су, између осталих, Међународна унија за очување природе,¹⁴ Светска повеља за природу од 1982,¹⁵ и Светска комисија за животну средину и развој у свом извештају „Наша заједничка будућност“.¹⁶ Суштина извештаја популарно назване Брунтландове комисије је да су светска добра довољна да подмире дугорочне људске потребе. Међутим, проблем је у неправедној расподели људи и добра широм света и неефикасном коришћењу природних добра. Извештај не посматра економски раст као препреку, већ, напротив, као средство борбе против сиромаштва.¹⁷

Према томе, извештај Брунтландове комисије је у начелу оптимистичан, он се заснива на вери у способност тржишта да обезбеди такав ниво раста, који би истовремено допринео даљем повећању животног стандарда, поготово у земљама у развоју, али и обезбеђењу, па чак и побољшању, постојеће основе природних добра. Међутим, препоруке Комисије захтевају предузимање извесних мера које се не могу другачије спровести до државним мешањем у слободне тржишне токове (као што је спајање привреде и животне

групе научника. Први потврђује упозорења еколога о последицама занемаривања глобалних заједничких интереса и прекомерног искоришћавања доступних добра. Други је изнео многе замерке на начин прикупљања и садржај прикупљених чињеница у извештају, дајући једну оптимистичну визију према којој ће слободне тржишне снаге, без уплива државе, омогућити даљи ток развојног процеса, као и да ће очекивани раст становништва предвиђен извештајем моћи да буде подржан капацитетом носивости планете.

¹⁴ *World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development*, 1980; коју је припремила ова организација у сарадњи са Унеском, Глобалним фондом за природу, Организацијом за храну и пољопривреду (FAO) и УНЕП-ом.

¹⁵ UNGA Res. 37/7 (1982) i UNEP GC Res. 14/4 (1982).

¹⁶ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, 1987, ch. 2 and 3.

¹⁷ Према извештају: „У практичном смислу, ово значи убрзани економски раст у индустријализованим, али и земљама у развоју, слободан приступ тржишту за производе земаља у развоју, ниже каматне стопе, већи пренос технологије, значајно већи прилив капитала, како концесионог тако и трговачког“; *Ibid.*, p. 89. Главни циљеви политике развоја и животне средине који се предлажу у извештају су: 1) обнова раста; 2) промена одлика раста; 3) подмиривање основних потреба за послом, храном, енергијом, водом и здравственом заштитом; 4) обезбеђење одрживог нивоа становништва; 5) очување и побољшање основе природних добра; 6) преусмеравање технологије и управљање ризицима; 7) спајање животне средине и привреде у доношењу одлука, *Ibid.*, p. 49.

средине у доношењу одлука, које се не тиче само доношења одлука на политичком нивоу, већ и на привредном, па, према томе, искључује могућност постојања од државе неометаног привредног пословања, наравно под основаном претпоставком да привредни интереси нису увек у складу са потребама и захтевима очувања животне средине), па стога Извештај делује помало противречно.

Међутим, овај појам стиче универзално признање у оквиру Рио процеса, где се како Агенда 21, програм деловања који је усвојила Конференција о животnoj средини и развоју, тако и сама Рио декларација о животnoj средини и развоју,¹⁸ првенствено баве промовисањем имплементације овог појма, и у оквиру кога је овај појам постао првенствени руководећи циљ конвенција о Биолошкој разноврсности,¹⁹ и о Климатским променама.²⁰ Заиста, Конвенција о биолошкој разноврсности наводи овај појам као „коришћење саставних делова биодиверзитета на начин и у количини који не доводе до дугорочног пропадања биодиверзитета, чиме се чува његов потенцијал да подмири потребе и тежње садашње и будућих генерација“. Отада је појам усвојен као кључно начело стварања политике у оквиру бројних међународних организација, националних влада, а неки делови начела су укључени у поједине касније усвојене вишестране међународне уговоре у области животне средине.²¹

Свеједно, појам остаје прилично неодређен у погледу свог материјалног значења и обично се изражава општим изразима као компромис између заштите животне средине и захтева привредног развоја. Међутим, могуће је установити, на основу Декларације из Рија и Агенде 21, кључне материјалне и формалне елементе који су, према овим изворима, потребни за остварење циља одрживог развоја.²²

Материјални елементи се углавном налазе у Принципима 3–8. и 16. Рио декларације и укључују одрживо коришћење природних добара (Принцип 8), интеграцију заштите животне средине и привредног развоја (Принцип 4), право на развој (Принцип 3), интернализацију трошкова путем примене начела „загађивач плаћа“, и правичну расподелу добара на основу међугенерациске и унутаргенерациске правичности. Бочвеј (*Botchway*)

¹⁸ *Rio Declaration on Environment and Development*, UN Doc. A/ CONF .151/ 5/ Rev. 1 (1992), 31 ILM 876.

¹⁹ 31 ILM (1992) 818.

²⁰ 31 ILM (1992) 851.

²¹ Види податке о томе у уводном поглављу које се бави историјским контекстом међународног права у области животне средине и месту начела одрживог развоја у њему.

²² Види: Patricia Birnie, Alan Boyle, *International Law and the Environment*, Oxford, Oxford University Press, 2009, p. 86.

наводи „пет кључних састојака одрживог развоја – интеграцију економије и заштите животне средине, процену утицаја на животну средину, теорију „загађивач плаћа“ и начело предострожности“.²³ На овај став Бочвеја бисмо надовезали декларацију Глобалног судијског симпозијума о улози права и одрживог развоја од 2002, где је речено да делотворна примена и извршење примењивих међународних и унутрашњих закона у области животне средине и одрживог развоја могу да обезбеде да „садашња генерација ужива у животу и да се побољша квалитет живота свих народа, али исто тако и могу да обезбеде да права и интереси која припадају будућим генерацијама остану неугрожени“.²⁴ Учесници овог симпозијума такође сматрају: „Неједнакост између јаких и слабих нација у погледу њихових релативних капацитета и прилика за заштиту одрживог развоја заједничке глобалне животне средине ставља већу одговорност заштите глобалне животне средине на ове прве“.²⁵ У наставку, приликом разраде посебних начела и програма рада за њихово остварење, они се слажу да: „Владе развијеног света и донаторска заједница, у коју спадају међународне финансијске институције и фондације, треба да дају првенство финансирању имплементације горе наведених начела и програма рада“.²⁶

Формални елементи се налазе у Принципима 10. и 17. Рио Декларације и укључују приступ еколошким информацијама, јавно учешће у доношењу одлука у области животне средине и процену утицаја на животну средину. Такође, јасно је да и друга, општије примењива, начела међународног права животне средине имају улогу у постизању циља одрживог развоја. На пример, начело предострожности (Принцип 15) има значајну улогу у одређивању одрживог коришћења заједничког природног добра, јер се бави проблемом научне неизвесности о штетним последицама по животну средину планираних мера у погледу коришћења датог добра. На сличан начин, формални механизам процене утицаја на животну средину има кључну улогу у интеграцији заштите животне средине и привредног развоја. Иако је Комисија за одрживи развој основана првенствено како би пратила националну имплементацију Агенде 21, а тиме и циља одрживог развоја,²⁷ она такође има улогу и у одређивању будуће политике и можемо претпоставити

²³ F. N. Botchway , „The Context of Trans-Boundary Energy Resource Exploitation: The Environment, the State, and the Methods“, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, No. 14, 2003, p. 205.

²⁴ Декларација је позната под именом Јоханесбуршка декларација; „Johannesburg Principles on the Role of Law and Sustainable Development“, *Journal of Environmental Law*, No. 15 (1), 2003, pp. 107-111.

²⁵ *Ibid*, p. 108.

²⁶ *Ibid*, p. 109.

²⁷ Vidi rezoluciju GS UN: UNGA Res. 47/ 191 (1992).

да ће њене функције у будућности бити развијене у правцу постављања јасних параметара за њену имплементацију или одлучивања о томе да ли су одређена политика или развојни планови уклопиви у њене захтеве. Не занемарујући правну неодређеност која је повезана са појмом одрживог развоја, а можда и као одговор на њу, како Принцип 27. Рио декларације тако и Поглавље 39. Агенде 21 посебно позивају на даљи развој међународног права „у области одрживог развоја“, и неколико узастопних извештаја је било припремљено у вези са потребним правним мерама у том смеру.²⁸

3. ПРАВНИ ЕЛЕМЕНАТ ПОЈМА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Појам одрживог развоја своје прво правно признање у међународној правосудној пракси добио је у одлуци Међународног суда правде у случају Габчиково-Нађмарош (*Gabčíkovo-Nagymaros*),²⁹ који се тицао спора око наводних штетних последица по животну средину планираног развоја међународне реке. Суд је у овом случају увидео да „потреба за помирењем економског развоја са заштитом животне средине (...) има свој одговарајући израз у појму одрживог развоја“.³⁰ Судија Вирамантри (*Weeramantry*) у свом одвојеном мишљењу помиње наводе из поднеска Словачке, да је појму одрживог развоја својствено да се потребе развоја морају узети у обзир приликом тумачења и примене обавеза у области животне средине,³¹ и закључује да одрживи развој „који лежи на основи глобалне прихваћености“, представља потребну основу за помирење „потреба развоја и потребе заштите животне средине“.³² Вирамантри каже да је за њега одрживи развој „више од обичног појма, то је једно нормативно начело

²⁸ Види на пример: UNEP, *Final Report of the Expert Group on International Law Aiming at Sustainable Development*, UNEP/ IEL/ WS/ 3/ 2 (1996); ili UN Department for Policy Coordination and Sustainable Development, *Report of the Expert Group Meeting on Identification of Principles of International Law for Sustainable Development*, Geneva, 1995. Generalno vidi: A. Boyle, D. Freestone (eds), *International Law and Sustainable Development*, Oxford, Oxford University Press, 1999; W. Lang (ed.), *Sustainable Development and International Law*, Graham & Trotman, London, 1995; Philippe Sands, „International Law in the Field of Sustainable Development“, *British Yearbook of International Law*, No. 65, 1994, p. 303; Dominic McGoldrick, „Sustainable Development and Human Rights: An Integrated Conception“, *International and Comparative Law Quarterly*, No. 45, 1996, p. 796.

²⁹ ICJ, *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Интернет: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=92>, 20.04.2014.

³⁰ ICJ, *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Judgment, p. 78; Интернет <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf>, 20.04.2014.

³¹ Separate Opinion of Vice-President Weeramantry, p. 98, Интернет <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7383.pdf>, 20.04.2014.,

³² *Ibid.*

које је кључно за решавање овог спора.³³ Апелационо тело Светске трговинске организације се касније позвало на овај циљ међународног права и дало му подршку у случају *Shrimp-Turtle*.³⁴ Међутим, и поред бритке констатације судије Виранантија у случају Габчиково да „саставни делови овог начела долазе из добро познатих области међународног права као што су људска права, државна одговорност, право животне средине, привредно и индустријско право, правичност, територијална сувереност, злоупотреба права, добросуседски односи, да наведемо само неке (...)“³⁵ посебне нормативне претпоставке овог појма остају врло тешке за одређивање у појединачним случајевима.

Међутим, када је у питању имплементација развојних делатности на терену, ове дефиниције морају да се преточе у конкретне законе и политике на међународном и на унутрашњим нивоима. Извештај Брунтланд комисије је донео неколико правних начела заштите животне средине и одрживог развоја, али и начела и поступке које треба следити у случају прекограничне штете.³⁶ Иако Комисија детаљно идентификује проблеме и стратегије за њихово решавање, она ниједном јасно не дефинише појам одрживости. С једне стране, таква слабост се тумачи на позитиван начин као врста доприноса флексибилности појма,³⁷ док се са друге критикује као сувише неодређена.³⁸

³³ *Ibid.*

³⁴ *US-Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*, WTO Appellate Body (1998) WT/DS58/AB/R. Видети више о овоме код Vaughan Lowe, „Sustainable Development and Unsustainable Arguments“, A. Boyle, D. Freestone (eds), *International Law and Sustainable Development*, Oxford University Press, Oxford, 1999, p. 19.

³⁵ Separate Opinion of Vice-President Weeramantry, p. 104, Интернет <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7383.pdf>, 20.4.2014.

³⁶ Од основних начела то су право на здраву животну средину, међугенерациска правичност, очување биолошке разноврсности и општа дужност сарадње. Општа дужност сарадње је оквирно начело које служи за спречавање настанка прекограничне штете (у оквиру ње је садржано неколико правила као што су установљење одговарајућих стандарда заштите животне средине, праћење, размена информација, претходна процена утицаја на животну средину планираних делатности, претходно обавештење о планираним делатностима), али и које одређује правила и поступке који се примењују ако штета ипак настане (једнак приступ правди у случају настанка штете); World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, 1987, p. 13.

³⁷ Како каже један аутор „она обухвата разноврсне и веома сложене идеје, које ипак успева да прикаже јединственим и једноставним“; Bill Adams, „Sustainable Development and the Greening of Development Theory“, Frans J. Schuurman (ed.), *Beyond the Impasse: New Directions in Development Theory*, op.cit., p. 208.

³⁸ Rebecca Hoelting, „After Rio: The Sustainable Development Concept Following the United Nations Conference on Environment and Development“, *Georgetown Journal of International and Comparative Law*, No. 24, 1994, p. 1012.

Политика и законодавство који се заснивају на овом појму могу да се покажу било као поборници или противници неког од интереса оних лица која подржавају различите идеологије. Због тога га они који овај појам критикују називају само „обичним слоганом“,³⁹ „помодном фразом коју свако поштује, али је нико не може дефинисати“,⁴⁰ „пожељном тежњом која мало значи а још мање постиже“.⁴¹ Такође се каже да неуспех у дефинисању потпомаже традиционалне индустријске приступе развоју, који нису нимало пожељни са становишта овог појма.⁴² Други критичари неодређености овог појма сматрају да, иако норме понашања које спадају под појам одрживог развоја утичу на понашање низа учесника на локалном, регионалном, националном и међународном нивоу, не постоји тако јасно разграничење и на плану спровођења у живот одрживог развоја.⁴³ Такође, неке критике повезују немогућност успостављања тространог односа између одрживог развоја, ограниченог еколошког капацитета носивости и последица расподеле добара, са хронично нејасном дефиницијом одрживог развоја.⁴⁴ На пример, у одсуству јасне дефиниције појма „потребе“, може настати забуна чије потребе се узимају у обзир и колико далеко у будућности треба узимати у обзир те потребе.⁴⁵

Па опет, оваква нејасност и неодређеност појмова који сачињавају дефиницију одрживог развоја привукла је на његову страну разнородне поборнике, што је допринело његовом промовисању у јавности, макар усменом. Под окриљем широког појма одрживог развоја појавиле су се многе интересне групе. Најзначајније међу њима су група зелених алтернатива,⁴⁶

³⁹ Czech Conroy, „Introduction“, Czech Conroy, Miles Litvinoff (eds.), *The Greening of Aid: Sustainable Livelihoods in Practice*, Earthscan Publications Ltd, London, 1988, pp. XI–XIV.

⁴⁰ Bill Adams, „Sustainable Development and the Greening of Development Theory“, op.cit., p. 218.

⁴¹ Bruce Pardy, „In Search of the Holy Grail of Environmental Law: A Rule to Solve the Problem“, *McGill International Journal of Sustainable Development Law & Policy*, br. 29(1), 2005, p. 32.

⁴² Marc Pallemmaerts, „International Environmental Law from Stockholm to Rio: Back to the Future?“, *Review of European Community & International Environmental Law*, Vol. 1, No. 3, 1992, p. 261.

⁴³ Günther Handl, „Sustainable Development: General Rules versus Specific Obligations“, W. Lang (ed.), *Sustainable Development and International Law*, Boston/London/Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1992, p. 38.

⁴⁴ *Ibid*, p. 39.

⁴⁵ David L. Vanderzwaag, *Canada and Marine Environmental Protection: Charting a Legal Course Towards Sustainable Development*, The Hague, Kluwer Law International, 1995, p. 5.

⁴⁶ Зелене алтернативе виде развој као облик друштвене трансформације и предлажу да би друштвена јединица развоја требало да буде културно дефинисана заједница, чији би развој био укореењен у заједничким вредностима и институцијама, а притом да је свака заједница самоодржива; такав развој обезбедио би пуну друштвену

екофеминисткиње,⁴⁷ и радикални друштвени мислиоци.⁴⁸ Ови различити погледи на одрживи развој имају наглашену осећајност према маргинализованим друштвеним групама, њиховим обичајима, култури, вредностима и знању и очекују и њихово учешће у остваривању начела одрживог развоја (у очигледној супротности са ставовима из извештаја Брунтландове комисије).

Међутим, ове идеологије не пружају нормативну извесност појму одрживог развоја. То је пре свега зато што се у оквиру појма одрживог развоја садржи толико различитих видова уравнотежавања – између развоја и животне средине, између садашњих и будућих генерација, између различитих интересних група у оквиру једне генерације, између права и морала, и тако даље. Због тога се у дефинисању одрживог развоја прешло на посредан пут, где се он дефинише Циљно. Циљна дефиниција је присутна још у Брунтланд извештају. Удружење за међународно право је 2002. усвојило Њу Делхи декларацију о Начелима међународног права која се односе на одрживи развој.⁴⁹ Њу Делхи декларација наводи седам основних начела: „1) дужност држава да обезбеде одрживо коришћење својих природних добара; 2) начело

правду и равнотежу у животној средини. Уз идеје зелених се сврставају различите удружене групе: 1) традиционалисти који се опирају капитализму и подржавају незападне цивилизације и религије, старе нације и племена, локалне заједнице, родове, сељаке и независне процедуре, неформалну привреду и феминистичку културу; 2) маргинализоване друштвене групе, жртве западног начина развоја и пост-материјалисти, пре свега западни еколози и 3) пост-материјалисти који доминирају западним екологизмом, млади, добро образовани и посвећени идејама пост-материјализма; види више код: Bill Adams, „Sustainable Development and the Greening of Development Theory“, Frans J. Schuurman (ur.), *Beyond the Impasse: New Directions in Development Theory*, Zed Books Ltd, London, 2004, p. 215.

⁴⁷ Овај покрет види жену и природу као потчињене патријархалном индустријализму и капитализму, и у свом поновном откривању феминистичких начела у природи, посматра Земљу као издржаваоца и добављача, која може да уздрма начин размишљања у коме је мушкарац као носилац савременог прогреса доминантан. Више о томе видети у радовима индијске ауторке: Vandana Shiva, *Ecology and the Politics of Survival: Conflicts Over Natural Resources in India*, London, United Nations University Press, 1991; Shiva, Vandana Shiva et al. „Social Forestry – No Solution Within the Market“, *The Ecologist*, Vol 12, No. 4, 1982, pp. 158–168.

⁴⁸ Ова група види покрет зелених као последицу сељачког комунизма и утопијског социјализма и сматра да ће се из сељачке револуције створити, праведан, једнак и узајаман против-систем, видети на пример: Samir Amin, „A Propos the “Green” Movements“, Herb Addo (ed.), *Development as Social Transformation. Reflections on the Global Problematique*, Hodder and Stoughton, London, 1985, p. 273.

⁴⁹ ILA New Delhi Declaration of Principles of International Law Relating to Sustainable Development, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics 2*, Kluwer Academic Publishers, 2002, pp. 211–216.

правичности и и искорењивања сиромаштва; 3) начело заједничке али различите одговорности; 4) начело предострожног приступа људском здрављу, природним добрима и екосистемима; 5) начело учешћа јавности и приступа информацијама и правди; 6. начело добре управе; 7) начело интеграције и међузависности, конкретно у вези са људским правима и циљевима у друштву, привреди и животној средини⁵⁰ Маја 2003, Удружење за међународно право је основало Међународни комитет за међународно право одрживог развоја ради проучавања правног статуса и правне имплементације одрживог развоја.⁵¹ У свом првом извештају, овај комитет наводи да је „свако начело подељено на различите подделове, чија правна природа и правни статус иду од универзално прихваћених, преко оних који су то само *de lege ferenda*, до оних одредби које су само израз тежњи“⁵²

4. РЕАЛНОСТ ПРОКЛАМОВАНИХ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Колико су циљеви одрживог развоја оствариви у пракси у садашњем стању у коме се налазе УН? Чак ни научници који се сматрају главним гласноговорницима ове идеје, попут Џефрија Сакса (*Jeffrey Sachs*), који је главни саветник Генералног секретара УН за спровођење у живот Миленијумских развојних циљева не могу да се не запитају како се светски привредни раст и пораст броја становника планете могу помирити са коначношћу количине добара која постоје на Земљи. На такво судбоносно питање сам Сакс даје један натегнут и врло нејасан одговор: „Врло пажљивим и научно заснованим обраћањем пажње на стварне и растуће претње по животну средину, можемо заиста пронаћи начине да помиримо раст – у смислу материјалног побољшања током времена – са еколошком одрживошћу.“⁵³

Свакако да у самом термину постоји једна врста оксиморона, барем на начин на који тај термин тумаче већински природни, друштвени и еколошки научници. Наставак раста становништва и привредног развоја на ограниченој Земљи је биофизички немогућ. Такав сценарио крши законе физике, посебно термодинамике, као и основна начела биологије. Раст становништва захтева повећану потрошњу хране, воде и других неопходних материја за одржавање људског живота. Привредни развој захтева повећану потрошњу енергије и

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *First Report of the International Committee on International Law on Sustainable Development*, ILA, Berlin 2004, str. 2, Интернет: www.ila-hq.org/html/layout_committee.htm, 20.08.2014.

⁵² *Ibid.*

⁵³ Jeffrey D. Sachs, *The Age of Sustainable Development*, University of Columbia Press, 2015, p. 223.

материјалних добара у производњи добара, пружању услуга и стварању информационих технологија.

Садашња употреба тих добара већ је створила неодрживи мехур становништва и привреде. Уколико се садашње тенденције не преокрену, катастрофалне последице су неизбежне.⁵⁴ Глобална људска популација сада расте по стопи од 1,1 одсто годишње и порашће за 80 милиона у 2015. години само. Људи све брже троше ограничене залихе фосилних горива које покрећу садашњу индустријско-технолошку привреду.⁵⁵ Недостатак ресурса је видан у умањеној потрошњи по глави становника од краја 1980-их наовамо нафте, природног гаса, металне руде, фосфата (битног вештачког ђубрива), свеже воде, обрадивог земљишта, океанског рибљег фонда.⁵⁶ Није случајност што истински показатељ прогреса (алтернатива бруто друштвеном производу), који мери квалитет живота, такође опада од краја 1980-их.⁵⁷ Људи Антропоцена мењају климу, уништавају биолошку разноврсност и смањују продуктивност биосфере.

Да ли се овакав тренд може зауставити? Одговор на то питање мора да пружи објективна научна анализа, на коју у раду УН у погледу одрживог развоја не наилазимо. Није довољно само препознати проблеме и предложити решења заснована на оптимизму. Потребно је спровести ригорозну научну евалуацију: прикупити потребне податке, израчунати енергетске, материјалне и друштвено-економске трошкове и коначно извући из тога логичне закључке. Није довољно само рећи, као што се то чини у свим документима УН који су посвећени одрживом развоју, шта треба учинити, мора се количински измерити све што треба да се учини и предложити начине на који се то практично и политички целисходно може извести да би се спречила катастрофа. Проблеми су додатно повећани тиме што у нашем сложеном, узајамно повезаном свету, рад на остварењу одређених циљева одрживог развоја може довести до погоршања могућности за остварење других. Ми знамо да антропогене климатске промене могу да се спрече ако престанемо да користимо фосилна горива. Али таква мера би имала катастрофалне последице по социјалну компоненту одрживог развоја. Политичари и економисти би морали да се одрекну светог циља привредног раста и да се припреме на рапидно, драстично смањење стандарда живљења и броја становника.

⁵⁴ Paul R. Ehrlich, Anne H. Ehrlich, „Can a collapse of global civilization be avoided?“, *Proceedings of the Royal Society B* 280 (art. 20122845).

⁵⁵ Charles Hall, Kent Klitgaard, *Energy and the Wealth of Nations: Understanding the Biophysical Economy*, 2011, Springer, p. 56.

⁵⁶ James H. Brown et al, „Macroecology meets macroeconomics: Resource scarcity and global sustainability“, *Ecological Engineering*, No. 65, 2014, pp. 24–32.

⁵⁷ Ida Kubiszewski et al, „Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress“, *Ecological Economics*, No. 93, pp. 57–68.

ЗАКЉУЧАК

На овом месту истакли бисмо да УН могу да допринесу, и да већ у томе имају успеха, одређеним аспектима остварења циљева одрживог развоја. Наша је идеја да се управо на те аспекте УН и мора сконцентрисати, иначе се њихов ауторитет додатно губи у неуспешним акцијама имплементације циљева који су изван њихових могућности, па и сврхе коју оне као међународна организација имају.

То су пре свега циљеви економске природе, који се односе на смањење заразних болести, сиромаштва, побољшања здравствених услуга и образовања. Прогрес који међународна заједница са УН на челу показује у овом домену може да се настави све док глобална економија опстаје. Међутим, ови циљеви не траже велике жртве од већине људи, напротив они доносе профит појединцима и корпорацијама из развијених земаља које продају добра, пружају услуге и информације овог типа земљама у развоју.

Циљеви у другој категорији биофизички су немогући, јер крше законе природе. Међу њих спадају „постизање привредног развоја у оквиру планетарних граница“, „умањење људски узрокованих климатских промена и обезбеђење одрживе енергије“, „обезбеђење екосистемских услуга и биолошке разноврсности“. Коначне залихе енергије и материјалних добара ограничавају потенцијални привредни раст. Џефри Сакс у наведеном делу износи да потрошња енергије мора да се повећа више него троструко у Кини и више него десетоструко у најсиромашнијим земљама у развоју да би се достигао амерички ниво привредног развоја и животног стандарда.⁵⁸ Јасно је да је у блиској будућности ово немогуће постићи. Кина тренутно користи више од 20 одсто глобално произведене енергије. У неколико наредних деценија, обновљиви извори енергије ће имати све већи, али и даље у глобалним границама занемарљив допринос. Глобалну привреду ће и даље покретати сагоревање све мањих резерви фосилних горива, уз пратеће емисије угљен диоксида и убрзавање климатских промена. Повећани утицаји узгајања житарица, лова рибе и сече дрвета, вађења минерала и распршивања загађивача уништаваће надаље екосистеме и десетковати биолошку разноврсност.

Циљеви треће категорије су нереални, јер игноришу реалне односе у људском понашању. У њих спадају „постизање једнакости полова, друштвене инклузије и људских права за све“ и „трансформација управљања у циљу одрживог развоја“. Ови племенити идеали никада нису остварени у целокупној историји људског рода. Људи су по својој природи неспособни да учине жртве потребне за њихово остварење. Те жртве би нарушиле малтузијанско-дарвиновску динамику, биолошки императив који чини да сви

⁵⁸ Jeffrey D. Sachs, *The Age of Sustainable Development*, op. cit., pp. 274–275.

организми фаворизују себе и своју породицу, друштвену и националну државу изнад свега осталог.⁵⁹

Према томе, неоспорно је да УН имају водећу улогу у остварењу циљева одрживог развоја. Међутим, одрживи развој је због своје ширине, апстрактности и и даље недовољне правне одређености врло клизав терен, на коме се УН, ионако уздрманог ауторитета у међународним односима, могу додатно обрукати уколико на себе преузимају циљеве који су реално неоствариви. За УН је најбоље да се концентрише на циљеве које смо сврстали у прву категорију јер су они делимично оствариви, у њима је већ неког опипљивог успеха и постигнуто, а свакако постоји подршка развијених чланица да се они до краја остваре. Циљеви који спадају у другу категорију пре свега треба да се остварују у оквиру мреже међународних уговора у области животне средине и њихових пратећих протокола, међу којима Оквирна конвенција о климатским променама игра водећу улогу. Нажалост, почетна суштина ове групе циљева се у њиховој практично-правној транслагацији извргла у своју супротност, али то је вероватно био и једини могући сценарио по коме су се они могли имплементирати. УН овде треба да делује само као врховни координатор. Коначно, трећа група циљева је утопијска и треба је препустити сувереном решењу држава чланица УН, с обзиром да на овом степену развоја људског друштва УН не може да очекује никакав помак на плану њиховог остварења.

ЛИТЕРАТУРА

- Adams, Bill, "Sustainable Development and the Greening of Development Theory", Frans J. Schuurman (ed.), *Beyond the Impasse: New Directions in Development Theory*, London-New Jersey, Zed Books, 1993.
- Amin, Samir, "A Propos the "Green" Movements", Herb Addo (ed.), *Development as Social Transformation: Reflections on the Global Problematique*, Hodder and Stoughton, London, 1985.
- Barney, Gerald O, *Global 2000 Report to the President*, Oxford, Pergamon Press, 1980.
- Birnie, Patricia; Boyle, Alan, *International Law and the Environment*, Oxford, Oxford University Press, 2009.
- Botchway, Francis N, "The Context of Trans-Boundary Energy Resource Exploitation: The Environment, the State, and the Methods", *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, No. 14, 2003.

⁵⁹ JC Nekola et al, "The Malthusian– Darwinian dynamic and the trajectory of civilization", *Trends in Ecology and Evolution*, No. 28, 2013, pp. 127–130.

- Boyle, Alan, Freestone, David (eds), *International Law and Sustainable Development*, Oxford, Oxford University Press, 1999.
- Brown, Becky J. et al., "Global Sustainability: Towards Definition", *Environmental Management II*, No. 6, 1987.
- Brown, James H. et al, "Macroecology meets macroeconomics: Resource scarcity and global sustainability", *Ecological Engineering*, No. 65, 2014, pp. 24–32.
- Conroy, Czech, "Introduction", in: Conroy, Czech and Miles Litvinoff (eds), *The Greening of Aid: Sustainable Livelihoods in Practice*, Earthscan Publications Ltd, London, 1988.
- Ehrlich, Paul R and Anne H. Ehrlich, "Can a collapse of global civilization be avoided?," Proceedings of the Royal Society B 280 (art. 20122845).
- First Report of the International Committee on International Law on Sustainable Development*, ILA, Berlin 2004, Интернет: www.ila-hq.org/html/layout_committee.htmwww.ila-hq.org/html/layout_committee.htm, 20.08.2014.
- Hall, Charles and Klitgaard Kent, *Energy and the Wealth of Nations: Understanding the Biophysical Economy*, Springer, 2011.
- Handl, Günther, "Sustainable Development: General Rules versus Specific Obligations", W. Lang (ed.), *Sustainable Development and International Law*, Bostom/London/Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1992.
- Hoelting, Rebecca, "After Rio: The Sustainable Development Concept Following the United Nations Conference on Environment and Development", *Georgetown Journal of International and Comparative Law*, No. 24, 1994.
- Hughes, Donald, "Gaia – An Ancient View of Our Planet", *The Ecologist*, No. 13, 1983.
- ICJ, *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Интернет: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=92>, 20.04.2014.
- ICJ, *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Judgment, Интернет: <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf>, 20.04.2014.
- Ida Kubiszewski et al, "Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress", *Ecological Economics*, No. 93, pp. 57–68.
- ILA New Delhi Declaration of Principles of International Law Relating to Sustainable Development, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics 2*, Kluwer Academic Publishers, 2002, pp. 211–216.
- "Johannesburg Principles on the Role of Law and Sustainable Development", *Journal of Environmental Law*, No. 15 (1), 2003, pp. 107–111.
- Lang Winfried (ed.), *Sustainable Development and International Law*, Graham & Trotman, London, 1995.
- McGoldrick, Dominic, "Sustainable Development and Human Rights: An Integrated Conception", *International and Comparative Law Quarterly*, No. 45, 1996.

- Nekola, JC et al, "The Malthusian– Darwinian dynamic and the trajectory of civilization", *Trends in Ecology and Evolution*, No. 28, 2013, pp. 127–130.
- Pallemaerts, Marc, "International Environmental Law from Stockholm to Rio: Back to the Future?", *Review of European Community & International Environmental Law*, Vol. 1, No. 3, 1992.
- Pardy Bruce, „In Search of the Holy Grail of Environmental Law: A Rule to Solve the Problem“, *McGill International Journal of Sustainable Development Law & Policy*, No. 29(1), 2005.
- Rio Declaration on Environment and Development*, UN Doc. A/ CONF .151/ 5/ Rev. 1 (1992), 31 ILM 876.
- Sachs, Jeffrey D., *The Age of Sustainable Development*, University of Columbia Press, 2015.
- Sands, Philippe, „International Law in the Field of Sustainable Development“, *British Yearbook of International Law*, No. 65, 1994.
- Schuurman, Frans J, „Introduction – Development Theory in the 1990s“, in: Frans J. Schuurman (ed.), *Beyond the Impasse: New Directions in Development Theory*, London-New Jersey, Zed Books, 1993.
- Separate Opinion of Vice-President Weeramantry, Интернет: <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7383.pdf>, 20.04.2014.
- Shiva, Vandana, *Ecology and the Politics of Survival: Conflicts Over Natural Resources in India*, London, United Nations University Press, 1991.
- Shiva, Vandana et al. "Social Forestry – No Solution Within the Market", *The Ecologist*, Vol 12, No. 4, 1982, pp. 158–168.
- Simon, J. L, Khan H. (eds.), *The Resourceful Earth: A Response to Global 2000*, Oxford: Basil Blackwell, 1984.
- "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development", United Nations A/RES/70/1.
- Turner, R.K. (ed.) *Sustainable Environmental Management: Principles and Practice*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1990.
- UNEP, *Final Report of the Expert Group on International Law Aiming at Sustainable Development*, UNEP/ IEL/ WS/ 3/ 2 (1996).
- UN Department for Policy Co-ordination and Sustainable Development, *Report of the Expert Group Meeting on Identification of Principles of International Law for Sustainable Development*, Geneva, 1995.
- US-Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*, WTO Appellate Body (1998) WT/ DS58/ AB/ R.
- Vanderzwaag, David L., *Canada and Marine Environmental Protection: Charting a Legal Course Towards Sustainable Development*, The Hague, Kluwer Law International, 1995.

Vaughan, Lowe, "Sustainable Development and Unsustainable Arguments", A. Boyle, D. Freestone (eds), *International Law and Sustainable Development*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development, 1980.

World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, 1987.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IDEA WITHIN THE UN SYSTEM - "THE FUTURE WE WANT"

Mihajlo VUČIĆ

SUMMARY

Sustainable development is a common phrase in the international discourse. The United Nations have always stood at the forefront of the battle for the realization of this discourse in concrete agendas and goals for a better future. These agendas and goals in most cases were not translated into formal legal obligations. This is their first flaw. Even where these obligations exist, they are a consequence of a compromise which encroaches upon the essence of the idea that inspired them. Unfortunately, in the world made of competing interests this was the only possible outcome. One of the causes for such a state of affairs is the institutional inadequacy of the UN system for the realization of the sustainable development idea. This is especially visible in the framework of environmental management. The second great flaw of the agendas and goals is their inner contradiction. The climate change battle can be won only by rapid and drastic reduction in the global population and standard of living. This article gives an overview of these flaws and strives to answer the question whether the future we want from the UN program documents can be achieved with the tools at our disposal.

Key words: sustainable development, UN, environment, the future we want.